

پدافند غیر عامل چیست؟

پدافند غیر عامل به مجموعه اقدامات غیر مسلحانه ای که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدها و اقدامات نظامی دشمن می شود.

به گزارش پایداری ملی، متن یادداشت عبدالله فاضلی مقدم با عنوان « پدافند غیر عامل چیست؟ » به شرح ذیل می باشد،

زندگی انسان همواره با وقوع حادثه اجین است، مخاطرات متعدد با منشأ طبیعی یا انسانی به سرعت یک چشم بر هم زدن قادر است زندگی را دگرگون کند و به گونه ای نشانه های حیات را از پهن های وسیع بزداید که گویی روزی حتی یک موجود زنده در آن نمی زیست. بر این اساس لزوم رعایت تمهیداتی پیشگیرانه جهت مصون داشتن انسان ها از خطرات احتمالی از جمله مواردی است که باید مورد توجه قرار گیرد.

پدافند (دفاع) به معنی حفظ جان مردم، تضمین امنیت افراد، صیانت از تمامیت ارضی و حاکمیت ملی در همه ی مواقع در برابر هرگونه شرایط، موقعیت و هرگونه تجاوز است. (احمرلویی، ۱۳۸۹، ص ۱۳) از نظر واژه شناسی، واژه ی پدافند از دو جزء "پد" و "آفند" تشکیل شده است. در فرهنگ و ادب پارسی "پاد" یا "پد" پیشوندی است که به معنای "ضد، متضاد، پی و دنبال" است و هرگاه قبل از واژه قرار گیرد، معنای آن را معکوس می کند. واژه ی "آفند" نیز به معنای "جنگ، جدال، پیکار و دشمنی" است. (دهخدا، ۱۳۷۳).

پدافند به دو شاخه پدافند عامل و پدافند غیر عامل تقسیم می شود، نیازی تبار پدافند عامل را، دفاع در مقابل دشمن با به کارگیری سلاح ها، تجهیزات جنگی و تکنیک های رزمی به منظور از کار انداختن ماشین های جنگی دشمن و نابودی آن می داند. (نیازی تبار، ۱۳۸۷، ص ۱۵).

می تواند پدافند را اینگونه تعریف کرد که هر گونه عملی که با استفاده از وسایل و امکانات موجود به منظور جلوگیری و مقاومت در مقابل پیشروی دشمن و انهدام نیروهای تک آوری دشمن انجام می شود. و یا به عبارتی بهتر، هر گونه عملیاتی که در آن درجه ای از پایداری دیده شود را پدافند می گویند و از دو پخش پدافند عامل و پدافند غیر عامل تشکیل می شود.

پدافند عامل عبارت است از بکارگیری مستقیم جنگ افزار، به منظور خنثی کردن و یا کاهش اثرات حملات و عملیات خصمانه ی هوایی، زمینی، دریایی، نفوذی خرابکارانه و عملیات تروریستی دشمن بر روی اهداف مورد نظر.

انواع حملات معرفی شده؛ حمله زمینی، حملات هوایی با هواپیما، حملات موشکی، سلاح های اتمی، و موشک های دقیق و نفوذ کننده بمب های هواسوخت، بمب های الکترومغناطیس.

پدافند غیر عامل به مجموعه اقدامات غیر مسلحانه ای که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدها و اقدامات نظامی دشمن می شود.

در تعریفی دیگر پدافند غیر عامل، تمهیداتی است که در زمان صلح صورت می گیرد و امروزه مردم نیازمند خدمات متفاوتی بوده و نیز به دنبال محیطی آرام و قابل سکونت درون شهرها با آسایش می باشند و عمده ترین هدف پدافند غیر عامل، ایمن سازی و کاهش

آسیب پذیری زیرساخت های مورد نیاز مردم است که باید با یک برنامه ریزی و طراحی در توسعه پایدار کشور نهادینه شود. و برای اصلاح زیرساخت های فعلی راهکارهایی با مهندسی مجدد لازم است.

پدافند غیر عامل به دو بخش پدافند سخت و پدافند نرم تقسیم می شود (دکا، ۱۳۷۴، ص ۲۴). در پدافند سخت اقدامات سخت افزاری مثل اقدامات مهندسی، پیشگیری، پیش بینی و کاهش مخاطرات و در پدافند نرم استفاده از تاکتیک هایی است که مشتمل بر برنامه ریزی و آماده سازی سیستم و سازمان هاست.

اما پدافند غیرعامل که در منابع لاتین، معادل دقیق آن *Passive Defense* است به شکل های مختلفی تعریف شده که در ذیل به بخشی از این تعاریف اشاره می گردد:

موحدی نیا پدافند غیرعامل را مجموعه اقداماتی می داند که مستلزم به کارگیری جنگ افزار و تسلیحات نبوده و با اجرای آن می توان از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تأسیسات حیاتی، حساس و مهم نظامی، غیرنظامی و تلفات انسانی جلوگیری نموده و یا میزان خسارات و تلفات ناشی از حملات و بمباران های هوایی موشکی دشمن را به حداقل ممکن کاهش داد. (موحدی نیا ۱۳۸۶، ص ۳)

از نظر زیاری پدافند غیرعامل عبارت است از به کارگیری هرگونه ابزار، شرایط و موقعیت ها به طوری که خود به خود و بدون نیاز به عامل انسانی با مراحل مختلف حملات دشمن مقابله کند. (زیاری، ۱۳۸۶، ص ۳۱)

اصغریان جدی وجه تمایز بین دفاع عامل و غیرعامل را "عامل انسان" دانسته و دفاع غیرعامل را به عنوان امکان معماری در زمینه مهندسی جنگ به گونه ای که بدون ابزار و توانمندی، نیروی رزمی و دفاعی را افزایش می دهد تعریف می کند. (فشارکی، شکیبامنش، ۱۳۹۰، ص ۲۱)

در آیین نامه ی اجرایی بند ۱۱ تبصره ۱۲۱ قانون برنامه چهارم توسعه، پدافند غیرعامل اینچنین تعریف شده است: مجموعه اقدامات غیر مسلحانه ای که موجب کاهش آسیب پذیری نیروی انسانی، ساختمان ها، تأسیسات، تجهیزات و شریان های کشور در مقابل عملیات خصمانه و مخرب دشمن و یا کاهش مخاطرات ناشی از سوانح غیرطبیعی می گردد پدافند غیرعامل نامیده می شود.

همچنین بر اساس سیاست های کلی نظام، ابلاغی توسط رهبر معظم انقلاب، پدافند غیرعامل این گونه تعریف می شود: مجموعه اقدامات غیرمسلحانه ای که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدها و اقدامات نظامی دشمن می شود.

همانطور که از تعاریف فوق بر می آید بیشتر نظریه پردازان داخلی، پدافند غیرعامل را با تأکید بر دفاع پیشگیرانه در برابر حملات دشمن (عامل انسانی) و محافظت از غیرنظامیان تعبیر کرده اند؛ بنابراین توجه به این نکته ضروری است که دفاع غیرنظامی *Civil Defense* دارای مفهومی دو بعدی می باشد. از یک سو دفاع غیرنظامی، محافظت از غیر نظامیان در شرایط جنگی معرفی شده و مشتمل بر بخشی از دفاع ملی است که در پی تمهیدات لازم جهت کسب آمادگی کافی در برابر هرگونه حمله احتمالی، تحقق اهدافی چون به حداقل رسانیدن آثار حاصل از حملات نظامی بر جمعیت غیرنظامی، مقابله ی فوری با شرایط اضطراری حاصل از حمله و بازیابی و برقراری تسهیلات و خدمات آسیب دیده ایمنی اکثریت جمعیت غیرنظامی کشور و ادامه ی حیات آنان را در زمان جنگ تضمین می نماید و از دیگر سو، دفاع غیر نظامی در معنایی عام و گسترده تر بر محافظت از شهروندان در برابر آثار بلایا دلالت دارد که بر اساس این طیف از اهداف، اقدامات و روش های مقابله، گسترش می یابد (فشارکی، شکیبامنش، ۱۳۹۰، ص ۲۲).

بنابراین با توجه به تأکید بر محافظت از غیرنظامیان در تعریف پدافند غیرعامل می‌توان دایره ی شمول آن را گسترش داده و بر اساس نگرش عام دفاع غیرنظامی، پدافند غیرعامل را بدین شکل تعریف نمود:

هر اقدام غیر مسلحانه ای که موجب کاهش آسیب پذیری نیروی انسانی، ساختمان‌ها، تأسیسات، تجهیزات، اسناد و شهرهای کشور در مقابل بحران‌هایی با عامل طبیعی (خشکسالی، سیل، زلزله، رانش، لغزش، طوفان، ...) و عامل انسانی (جنگ، شورش‌های داخلی، تحریم، ...) گردد پدافند غیرعامل خوانده می‌شود. (حسینی امینی، ۱۳۹۰، ص ۸)

تاریخچه ی پدافند غیرعامل

ایمنی و امنیت همواره از دغدغه‌های اصلی انسان محسوب می‌شده است. لذا آدمی همواره به دنبال یافتن شیوه‌هایی برای کاهش اثرات عوامل تهدیدکننده ی ایمنی و امنیت خود بوده است. آسیب‌پذیری اصولاً میزان خسارت‌ها و صدمه‌های ناشی از عوامل و پدیده‌های بالقوه و بالفعل خسارت‌زا است. در این زمینه، بشر روش‌هایی را برای آمادگی در دفاع از خویش، جستجو نموده است.

به طور کلی می‌توان گفت موضوع پدافند غیرعامل قدمتی به اندازه ی تاریخ زندگی بشر دارد. انسان‌های اولیه برای در امان ماندن از تهاجم حیوانات وحشی و دیگر دشمنان خود و همچنین برای کاستن از نگرانی‌ها به غارها، بالای درختان و دیگر مأمن‌های طبیعی پناه می‌بردند. با شکل‌گیری تمدن‌های اولیه در جهان که با وقوع جنگ همراه بود، انسان‌ها اصول اولیه ی پدافند غیرعامل را به صورت جوشن و سپر برای حفاظت انفرادی و برج، بارو، قلاع محکم و مرتفع برای تأمین امنیت گروهی به صورت گسترده ای رواج دادند. وجود خندق در اطراف شهرها و ایجاد دروازه‌های مستحکم برای پیشگیری از حملات غافلگیرانه ی دشمن در تمام نقاط جهان امری رایج بود. (موحدی نیا، ۱۳۸۶، ص ۱)

در جریان هجرت پیامبر عظیم‌الشان اسلام نیز خداوند متعال با استفاده از شگردهای اختفاء و فریب که از اصول پدافند غیرعامل است، مانع از دسترسی کفار قریش به ایشان گردید. (اسکندری، ۱۳۹۰، ص ۲۱)

استفاده از عوارض طبیعی برای جلوگیری از دسترسی دشمن نیز یکی از اصول همواره مد نظر پدافند غیرعامل است که حضرت امیرالمؤمنین "ع" در نامه‌ی ۱۲ نهج البلاغه می‌فرماید:

آن‌گاه که در میدان جنگ در مقابل دشمن قرار گرفتید می‌باید قرارگاه شما در دامنه ی کوه‌ها، تپه‌ها و یا در کنار رودها باشد تا پوشش و حفاظ شما گردد و شما را از دشمن نگهبانی کند.

در صدر اسلام نیز با تکیه بر این اصول، غزوه‌ی احد با اتکا بر ارتفاعات و گماشتن نگهبانان در نقاط نفوذ و غزوه ی خندق با حفر گودال پیرامون مدینه طرح ریزی شد.